

Identifisering av døde

Michael 2005; 2: 349–56.

Sammendrag

Artikkelen gjennomgår organiseringen av og metodene som i dag brukes til identifisering av døde. Identifisering foregår som et samarbeid mellom ulike fagdisipliner, i første rekke politi, rettsodontologer, rettsgenetikere og rettsmedisinere, hvor politiet har det endelige ansvaret for fastsettelse av identitet. Prinsippet for identifisering er sammenfall mellom ante mortem- og post mortem-data. Norge følger retningslinjene som er fastlagt av Interpol. De viktigste metodene som benyttes er tannundersøkelse, fingeravtryksundersøkelse og DNA-analyser, i tillegg til rettsmedisinsk og kriminalteknisk undersøkelse. Radiologiske og antropologiske metoder er nyttige som supplement.

Identifisering – nødvendig og viktig

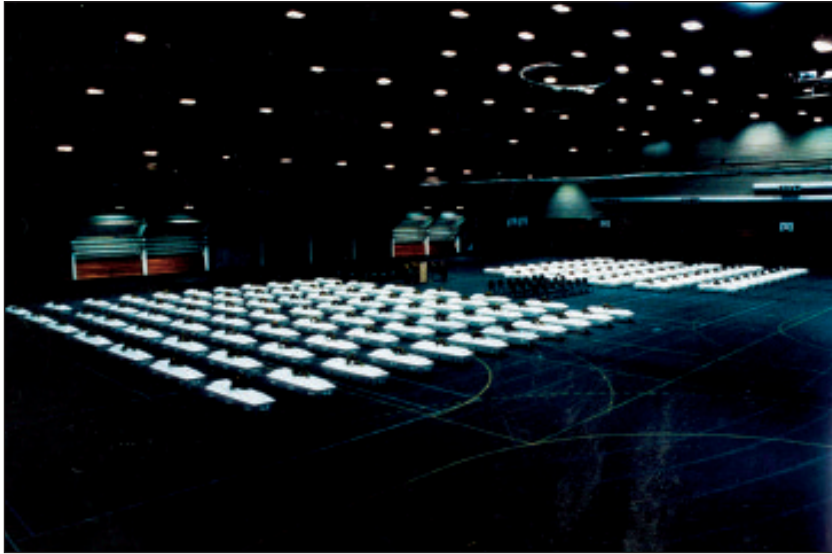
Døde er ikke alltid egnet for visuell gjenkjenning, og det må da foretas en offisiell identifisering.

Såvel juridiske som etisk/menneskelige og statistiske begrunnelser kan gis for at det er viktig å nedlegge betydelige ressurser i identifiseringsarbeidet.

Det kan være mange grunner til manglende gjenkjenning; det kan dreie seg om enkelttilfeller der avdøde er sterkt ødelagt pga skader (eksempelvis brannskader, togoverkjørsel, skuddskader i hodet) eller forråtnelse eller ulykker der flere mennesker er omkommet.

Organisering og metoder

I Norge finnes en egen *identifiseringsgruppe* (ID-gruppen) organisert under Nye Kripos, bestående av politifolk, kriminalteknikere, rettsmedisinere og rettsodontologer. Leder av gruppen er en politimann, og det er ansvarlig leder som avgjør når en avdøds identitet er fastslått. I gruppens instruks (1) er det fastslått at formålet er å identifisere de omkomne og å bidra til å kaste

Bilde 1: Seremoni fra Tromsø etter avsluttet identifisering av ofrene for flyulykken på Svalbard, 1996. (Foto: KRIPOS)

lys over hendelsesforløpet. Gruppen er også pålagt å avholde årlige møter og å samarbeide innen Norden. Norge deltar også i Interpolsamarbeidet, og er til stede på årlige møter i Interpolhovedkvarteret i Lyon. En norsk politimann befinner seg også til enhver tid ved dette hovedkvarteret.

Interpol har utarbeidet egne skjema til bruk ved identifiseringsoppdrag: to identiske sett med ulik fargekode: et gult sett for ante mortem-opplysninger og et rosa sett for post mortem-opplysninger. Skjemaene må utfylles nøyaktig, og de ulike faggruppene som deltar i identifiseringsoppdraget fyller ut hver sine sider i postmortem-skjemaet. Politiet har ansvaret for innsamling av ante mortem-opplysninger, og henvender seg i den anledning til lege, tannlege og pårørende. Kvaliteten på de data som legges inn i skjemaene er viktig, og derfor må legene som avgir medisinske opplysninger om savnede personer være pinlig nøyaktige med de data som oppgis.

Ante og post mortem-opplysningene vil så bli sammenlignet, og «match» av minst to kriterier kreves for at identitet skal være fastslått, samtidig som det selvsagt ikke skal finnes uoverensstemmelser av betydning. Det er den ansvarlige leder av ID-gruppen som avgjør på hvilket tidspunkt det foreligger tilstrekkelig opplysninger til at identitet kan fastslås. Slik «match» fastslås ikke på undersøkelsesstedet, men på dertil egnede møter hvor representanter for de ulike faggruppene er til stede. Når «match» er oppnådd, kan kroppen frigis til de pårørende som skal forestå begravelsen.

Bilde 2: Post mortem-skjema til bruk ved identifisering.

Hvilke sammenligningsgrunnlag har man når kroppene er ugjenkjennelige?

Etterforskerne opererer med to ulike former for med uidentifiserte omkomne: den «lukkede» ulykken hvor man har navn på alle de savnede (for eksempel passasjerlisten på et fly) og den «åpne» ulykken hvor man i utgangspunktet ikke vet hvem som kan ha omkommet, som for eksempel ved naturkatastrofer.

Tannlegene har i mange år gjort et viktig arbeid i identifisering. Første gang dette ble brukt i større omfang i Norge var i forbindelse med en brann i Hegdehaugsveien i Oslo i 1938 hvor 29 mennesker omkom, og hvor tannlege Ferdinand Strøms (1904-1990) arbeid var sentralt. Grunnlaget for odontologisk identifisering er å sammenligne karakteristika angitt i tannlegens journal med funn hos den døde, samt å sammenligne røntgenbilder.

Fingeravtrykksundersøkelse (daktyloskopi) er en annen metode for identifisering. Hver person har unike fingeravtrykk, og dersom man har sammenligningsgrunnlag i form av registrerte fingeravtrykk, kan det danne grunnlag for positiv identifisering. Finnes ikke registrerte fingeravtrykk, kan man innhente fingeravtrykk fra den savnedes eiendeler og sammenligne med disse.

Rettsmedisinerens rolle er å registrere medisinske opplysninger av interesse. Det kan dreie seg om operasjonsart/resttilstand etter operasjoner, proteser/implantater, andre kroppskarakteristika som tatoveringer, piercinger, sammenvokste tær og lignende, samt selvfølgelig forhold som lengde og vekt. Medisinske funn som gjennomgått hjerteinfarkt, nyrestein osv., kan også være av avgjørende betydning. I samarbeid med kriminalteknikerne

Bilde 3: Bilder av savnede i Thailand etter tsunamien – bildene er hengt opp av fortvilte pårørende. (Foto: Hans Petter Hougen)

Bilde 4: Krefteene har vært enorme. Denne bilen ble funnet langt fra sjøen. (Foto: Sidsel Rogde)

registreres også funn som øyenfarge, hårlengde, øreflippenes form og lignende, i den grad dette er mulig. Rettsmedisineren vil i de fleste tilfellene også foreta en innvendig undersøkelse; som kan avdekke ytterligere forhold som kan benyttes til identifiseringsformål. Det inngår også i oppdraget å ta prøver til eventuell DNA-analyse.

Kriminalteknikeren vil alltid bistå med fotografering, og i hans arbeidsoppgave inngår også å registrere alle eiendeler, som klær, smykker, identitetspapirer mv.

Andre metoder som benyttes i identifiseringsøyemed, er antropologiske metoder (hvor man kan bestemme kroppslengde, alder og kjønn på skjelettdele) og radiologiske sammenligninger.

DNA-undersøkelser gir nye muligheter

I de senere år har vi fått et nytt hjelpemiddel som har vært til stor hjelp, nemlig DNA-profilering. Man sammenligner arvestoff fra den døde med arvestoff fra hans nærmeste familie, fortrinnsvis foreldre-/barnrelasjoner. Samme prinsipp benyttes som ved undersøkelse i farskapsaker.

Allerede ved Scandinavian Star-ulykken i 1990 (fergebrann i Skagerrak med 158 omkomne) ble DNA-identifisering benyttet, men bare i begrenset grad.

Da et russisk fly styrtet på Svalbard i 1996, tok man imidlertid i bruk dette hjelpemiddelet for fullt (2). 141 mennesker omkom i flystyrten. Det ble raskt bestemt at man skulle satse på bruk av DNA for identifisering, slik at prøver allerede ble tatt ut på ulykkesstedet på Operafjellet. 257 kropp/kroppsdeler ble typet til å være fra 141 individer, og for 139 av de omkomnes vedkommende fantes referanseprøver fra slektninger. Alt DNA-arbeidet ble foretatt ved Rettsmedisinsk institutt, Universitetet i Oslo. Det viste seg raskt at det var et «sjakktrekk» å satse på DNA-profilering i dette identifiseringsarbeidet, ettersom tanndata fra Russland og Ukraina viste seg å være ganske upålitelige. Dessuten forelå problemet med at kroppene til dels bestod av mange deler. Ny teknologi gjør at man etter hvert lykkes med å få opp en DNA-profil fra vev hvor man tidligere måtte gi dette opp.

Også der hvor man ikke kan få en fullstendig DNA-profil fra cellekjerne, kan man ha nytte av DNA-undersøkelser, om enn ikke med så sterk identifiserende kraft: mitokondrielt DNA som arves via morslinjen.

Tsunamien 2004

I forbindelse med identifiseringsarbeidet i Thailand etter tsunamien i desember 2004, hvor det omkom 84 nordmenn, men hvor det totale antall døde var over 5000, ble det bestemt at man hovedsakelig skulle benytte

Bilde 5: Rettsmedisiner Hans Petter Hougen og en politimann fra Danmark i full sving med identifiseringsarbeid; i høy grad et «teamwork». (Foto: Sidsel Rogde)

DNA-profilering som identifiseringsverktøy, og at samtlige prøver skulle undersøkes i Beijing. Dette viste seg imidlertid snart å være lettere sagt enn gjort. Dels var det tekniske problemer, dels skulle man enes om hvilke systemer som skulle brukes, slik at typing av referanseprøver kunne gjøres i de savnede hjemland. Dertil kom kommersielle interesser hos softwareleverandørene.

For nordmennenes vedkommende var det denne gangen de tradisjonelle metodene som løste problemet i de fleste tilfellene, idet ca 65 % hovedsakelig ble identifisert på odontologisk grunnlag, ca. 25 % på fingeravtryksundersøkelse og de resterende ved DNA-profilering (personlig meddelelse, Reidar Nilsen, Nye Kripes).

Per 30.09.05 var status at 2363 individer var identifisert og at 1408 kroppar var uidentifisert.

Per juli 2005 var samtlige 84 saknede nordmenn blitt identifisert. Per 13.10.05 var 523 av totalt 543 saknede svensker identifisert (3). Blant

Bilde 6: Obduksjonssaler ble donert fra den norske stat. (Foto: Sidsel Rogde)

danskene er 45 omkomne identifisert, mens det per 06.10. fortsatt finnes én savnet person (4).

Store ressurser har vært satt inn for å identifisere de døde. De nordiske land har klart å identifisere en stor del av sine borgere. En av grunnene til dette er nok at man har erfaring fra identifiseringsarbeidet ved flere katastrofer, og derved har en nødvendig erfaring i denne type arbeid.

Tilpassede metoder må velges

Identifisering av de døde har stor betydning i mange sammenhenger; ikke minst er det viktig for de pårørende å få visshet og å kunne ha en grav å gå til. Slik betraktet er identifiseringsarbeidet faktisk også en form for humanitært arbeid.

Hvilke metoder som fungerer best i de enkelte tilfeller, vil variere fra situasjon til situasjon. Det er ikke slik at man slutter å benytte odontologisk identifisering fordi man har tatt i bruk DNA-identifisering. Tvert imot har man fått flere strenger å spille på slik at man kan oppnå et positivt resultat i enda flere tilfeller.

Det endelige ansvaret for identifisering ligger hos politiet, men prosessen er i høy grad et «teamwork» hvor alle brikkene i puslespillet er like viktige.

Bilde 7: Arbeid på åstedet for flyhavariet på Svalbard, 1996. (foto: KRIPOS)

Referanser

1. <http://www.nyekripos.no/id-web123/>
2. Olaisen B, Stenersen M, Mevag B. Identification by DNA analysis of the victims of the August 1996 Spitsbergen civil aircraft disaster. *Nat Genet.* 1997 15(4): 402-405
3. <http://www.polisen.se/inter/nodeid=31790&pageversion=1.html>
4. http://www.politi.dk/da/aktuelt/nyheder/thailand_210905.htm

Sidsel Rogde

professor

Rettsmedisinsk institutt, Universitetet i Oslo

Rikshospitalet

N-0027 Oslo

sidsel.rogde@medisin.uio.no